EWA ŁAŹNIEWSKA[1]
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
ORCID: 0000-0002-2784-2190

DOI : 10.14746/rie.2023.17.14

DARIUSZ TROJSZCZAK
Akademia Wyższa Szkoła Biznesu, Dąbrowa Górnicza
ORCID: 0009-0000-3071-4547

KHRYSTYNA PRYTULA
SI "Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine", Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3846-2393

Migracje z Ukrainy do państw członkowskich UE w latach 2014–2023[2]

Wprowadzenie

Odpływ siły roboczej z regionów słabiej rozwiniętych lub zagrożonych różnymi czynnikami negatywnymi jest zjawiskiem, które ma swoje skutki społeczno-gospodarcze zarówno dla krajów przyjmujących migrantów, jak i krajów, z których migranci pochodzą. Celem artykułu jest ukazanie zjawiska migracji przez pryzmat odpływu siły roboczej z Ukrainy w latach 2014–2022, ze szczególnym uwzględnieniem procesów, które dotyczą pogranicza polsko-ukraińskiego.

Migracje ludności należą do obecnych megatrendów, a stopień przygotowania krajów i regionów do tych procesów jest dużym wyzwaniem związanym z przygotowaniem instytucji na przyjęcie migrantów (Ortlieb, Knappert, 2023). Polityka UE do 2022 roku była ukierunkowana na pomoc migrantom z innych regionów geograficznych i nie była przygotowana pod kątem instrumentów finansowych na gwarantowanie zabezpieczenia dla uchodźców wojennych z Ukrainy. Lokalne inicjatywy samorządów, organizacji pozarządowych krajów przyjmujących uchodźców z Ukrainy były w pierwszej fazie wojny najważniejszym gwarantem pomocy. Dopiero od 2022 roku w krajach europejskich zaczęto budować nowe instrumenty i organizowano uwarunkowania prawno-organizacyjne tworzące podstawę pomocy socjalnej dla uchodźców.

Odpływ siły roboczej z Ukrainy od roku 2014 jest jednym z istotnych elementów przepływów transgranicznych z Ukrainy do innych krajów i ma wpływ na gospodarkę Ukrainy, jak i krajów przyjmujących migrantów. Od 2014 roku, czyli od aneksji Krymu, następuje zwiększona migracja Ukraińców w poszukiwaniu miejsca zarobkowania za granicą, a od lutego 2022 roku uchodźców wojennych, którzy w obawie przed utratą życia poszukiwali schronienia w wielu krajach. Przepływ siły roboczej z Ukra-

[1] Artykuł udostępniany jest na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa – na tych samych warunkach 4.0.

This article is licensed under the Creative Commons – Attribution-ShareAlike 4.0 license.

[2] Artykuł powstał w ramach grantu BPN/GIN/2022/1/00008/U/00001.

iny został dość istotnie przebadany (Dubenko, Kravchuk, 2021; Duszczyk, Kaczmarczyk, 2022a, s. 164-170; Szpakowska, Buchwald, Romanowski, 2016a, s. 163–184). Obecnie problem ten zasługuje na rozważenie w szerszym kontekście w zestawieniu z przepływami uchodźców wojennych z Ukrainy i taki cel postawili sobie autorzy tej publikacji. Hipoteza pracy opiera się na stwierdzeniu, szczególnej roli otoczenia instytucjonalnego, makroekonomicznych czynników jako kryteriów warunkujących migrację z Ukrainy w analizowanym okresie. Napływ siły roboczej z Ukrainy w całym badanym okresie przyczynił się w większym stopniu do dyskusji wokół podjęcia szczególnych działań przez instytucje rynku pracy.

Autorzy przeprowadzili studia literaturowe, które są kluczowym punktem wyjścia w procesie badawczym. Przeanalizowano dostępną literaturę naukową, w tym artykuły, książki, raporty oraz inne źródła informacji, aby uzyskać pełen obraz stanu wiedzy w zakresie teoretycznych i praktycznych aspektów migracji. Równolegle przeprowadzono analizę statystyczną w ramach tego procesu badawczego zebrano konkretne dane liczbowe zgodnie z ustalonymi hipotezami i celami badawczymi. Następnie zgromadzone dane są poddawane różnorodnym technikom analizy statystycznej, które pomogły wydobyć istotne informacje i wyciągnąć wnioski na podstawie zebranych dowodów.

Przegląd literatury

Tematyka artykułu dotyczy dwóch zagadnień teoretycznych: migracji jako przepływów transgranicznych oraz migracji uchodźczej z Ukrainy. Pojęcie przepływów transgranicznych można interpretować w ujęciu klasycznym i z poszerzeniem o sferę niematerialną. W ujęciu klasycznym obejmują one cztery elementy: towary, usługi, kapitał i siłę roboczą (Ładysz, 2022). Asymetrie gospodarcze występujące w regionach przygranicznych sprzyjają procesom migracyjnym, co jest zauważalne także na granicy polsko-ukraińskiej (Paszkowicz, Hrynenko, 2019, s. 7–26; Szpakowska, Buchwald, Romanowski, 2016, s. 163–184). Przedmiotem dociekań coraz częściej staje się także sfera niematerialna przepływów transgranicznych np.: danych, informacji itd., jednak nie jest to obszar dociekań autorów. W kontekście toczących się działań wojennych w Ukrainie można wyróżnić migrację na skutek pogarszających się warunków bezpieczeństwa, co stanowi odrębny obszar przepływów kierujący się zupełnie innymi prawami (Duszczyk, Kaczmarczyk, 2022a, s. 164; Vinnykova, Zaporozhchenko, 2023).

W regionach przygranicznych dochodzi do wyrównywania różnic wynikających z asymetrii społeczno-gospodarczych, stąd stanowisko, że są one polem doświadczalnym dla nowych procesów (Jakubowski, 2018, s. 123–131), jak na przykład migracji uchodźców wojennych, czy procesu przemian gospodarczych zgodnie z nowymi funkcjami związanymi z logistyką, czy zaopatrzeniem w sprzęt wojskowy. Transformacja regionów przygranicznych, jako peryferyjnych dla gospodarek krajów, to proces długotrwały, który nie zawsze prowadzi do konwergencji gospodarczej, jak dowodzą przykłady granic zarówno w skali europejskiej (Jakubowski, Wójcik, 2023), jak i pozaeuropejskiej (Taubenböck i in., 2023). Czynnikami wpływającymi na poszukiwanie pracy są wyższy poziom wynagrodzeń i niskie bezrobocie oraz bardzo często kwestia bezpieczeństwa, opieki socjalnej. Istotnym czynnikiem jest również liberalizacja prze-

pisów dotyczących pracy migrantów z Ukrainy (czynnik polityczny) oraz bliskość kulturowa (czynnik społeczny), która wpływa pozytywnie na postrzeganie atrakcyjności jako cechy regionu (np. niskie bezrobocie, zabezpieczenia społeczne, dostępność mieszkań, język, kultura, religia itd.) dla migrantów (Paszkowicz, Hrynenko, 2019, s. 7–26). Wojna w Ukrainie znacząco wpłynęła na obniżenie bezpieczeństwa mieszkańców i spowodowała masowe migracje uciekających przed nią osób (Baszczak i in., 2022; Duszczyk, Kaczmarczyk, 2022a, s. 164; Polakowski, Szelewa, 2016; Zymnin i in., 2022). Doświadczenia z przeszłości wskazują, że migracja spowodowana wojną jest zupełnie inna od migracji zarobkowej (Igielski, Sowa, 2019, s. 44–47). Migracji uchodźczej towarzyszą inna struktura wiekowa, płciowa migrantów, wielkościowa grup osób migrujących oraz długości pobytu w miejscu migracji, które nie zawsze są związane z czynnikami ekonomicznymi. We współczesnej literaturze pojawia się także dyskusja dotycząca integracji uchodźców na rynku pracy (Ortlieb, Knappert, 2023). W przeciwieństwie do wcześniejszych badań, które miały ograniczony zakres i brakowało im teoretycznych podstaw, autorzy proponują interdyscyplinarne podejście, które uwzględnia rolę różnych czynników i instytucji zaangażowanych we wszystkie etapy integracji uchodźców W ten sposób w literaturze zainicjowano wątek dalszych badań porównawczych w celu zidentyfikowania i zrozumienia makrofaktorów, które przyczyniają się do udanej integracji uchodźców na rynku pracy.

Teoria systemów migracyjnych (*migration systems theory*) (Echeverría, 2020) zakłada, że od pierwszych migracji pomiędzy określonymi lokalizacjami ustanawiają się pewne regularności, które rządzą dalszymi przepływami (Janicki, 2015). Dla każdej grupy państw te regularności mogą mieć inny charakter, ewoluować w różny sposób i opierać się na różnych podstawach. Niemniej jednak, państwa wchodzące w skład danego systemu migracyjnego utrzymują ze sobą stosunki migracyjne w dość stabilny sposób. Inną grupą teorii socjologicznych, które mogą służyć do wyjaśnienia tych zjawisk, jest teoria sieci migracyjnych (*migration networks theory*) (van Meeteren, Pereira, 2018, s. 925–944), która zakłada, że największy wpływ na decyzję o migracji mają osobiste więzi pomiędzy byłymi migrantami a przyszłymi migrantami. Osoby, które wcześniej migrowały lub powróciły do kraju, są najlepszym źródłem informacji dla innych migrantów, dotyczących korzyści z migracji oraz sposobów uniknięcia problemów, z którymi sami się spotkali. Trochę podobną do teorii sieci migracyjnych jest teoria instytucjonalna (*institutional theory*) (Wickramasinghe, Wimalaratana, 2016, s. 15–32), która zakłada, że po pierwszej migracji każda kolejna jest generowana przez powiązania instytucjonalne. Kolejną teorią jest teoria kumulacyjnej przyczynowości (*Cumulative causation theory*), która zakłada, że istnienie kolejnych fal migracji wynika bezpośrednio z istnienia wcześniejszych fal migracyjnych. Natomiast teoria oportunizmów (*intervening opportunities theory*) (Birnbaum i in., 2022) zakłada, że wbrew powszechnemu przekonaniu nie ma bezpośredniej zależności między odległością a wielkością migracji. Przyczyną jest obecność tzw. oportunizmów pośrednich, czyli alternatywnych miejsc docelowych, które konkurują ze sobą w przyciąganiu migrantów. Im więcej takich miejsc znajduje się między dwoma analizowanymi miejscami, tym mniejszy jest przepływ ludności między nimi.

Dla wyjaśnienia strumienia migracyjnego od 2014 roku z Ukrainy, pomocna jest teoria nowej ekonomiki migracji (*new economics of migration*) (Hunter, Simon, 2022).

Jednym z podstawowych sposobów osiągnięcia tego celu jest dywersyfikacja źródeł dochodu rodziny. Dzięki migrantom zarobkowym, członkowie ich rodzin mogą liczyć na dochody systematycznie zasilające budżet gospodarstwa domowego. W tym celu niektórzy członkowie rodziny mogą podjąć pracę w odległych miejscach, aby w przypadku problemów gospodarczych w regionie rodzina miała pewne źródło stabilnego dochodu. Inną teorią wyjaśniającą opłacalność zatrudniania migrantów jest teoria podwójnego rynku pracy (*dual labor market theory*) (Arango, 2000; Massey, 1998). W związku z tym zatrudnianie imigrantów na rynku pracy nie prowadzi do wzrostu stopy bezrobocia, ale ma stabilizujący wpływ na gospodarkę kraju przyjmującego.

Do innych czynników wpływających na poziom migracji należą uwarunkowania demograficzne. Korzystna piramida wieku wśród populacji tego regionu po stronie ukraińskiej jest czynnikiem pozytywnie oddziaływującym w przypadku migracji rodzin ukraińskich do krajów UE. Ukraińskie regiony przygraniczne charakteryzują się korzystnymi wskaźnikami demograficznymi w porównaniu do innych regionów Ukrainy, wykazując stosunkowo wysoki przyrost naturalny oraz mniejsze obciążenie demograficzne w grupach wiekowych przed- i poprodukcyjnych (Miszczuk, 2017). Regiony o niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego są zwykle regionami emigracyjnymi. Około dwóch milionów Ukraińców przebywało w Polsce do 2022 roku, pracując i uzupełniając rynek pracy. Przybycie obywateli Ukrainy nie tylko zapewnia pracowników, ale także przynosi cenne doświadczenia i indywidualne kompetencje poszukiwane na rynku pracy w UE (Szast, 2019).

Rezultaty badań

Sytuacja uchodźców wojennych z Ukrainy jest raportowana wielowymiarowo poprzez liczne organizacje oraz instytucje. Raporty te w zasadniczy sposób różnią się od siebie metodyką badań i dotykają zupełnie odmiennej problematyki. Można wyróżnić kilka następujących kryteriów oceny wpływu migrantów na rynek UE dotykające: przedsiębiorczości (Byrka, Ziółkowska, Maliarchuk, 2022), lokalnych rynków pracy (Trzeszczyńska, Luchik-Musiyezdova, Dymanus, n.d.). Szczególnie ważne z punktu widzenia przeprowadzonych analiz są statystyki raportowane przez ONZ.

W celu odpowiedzi na postawione pytania badawcze całość analizy podzielono na trzy grupy tematyczne:

1) pierwsza fala migracji z Ukrainy po 2014 roku związana z umową o stowarzyszeniu z UE;
2) druga fala związana z agresją wojsk rosyjskich w Ukrainie w lutym 2022 roku, która skutkowała falą uchodźców wojennych;
3) analiza procesów migracyjnych w kontekście regionu pogranicza polsko-ukraińskiego.

W 2014 roku Ukraina zawarła umowę o stowarzyszeniu z Unią Europejską. Konsekwencją czego jest ruch bezwizowy z UE, który otworzył dla obywateli Ukrainy możliwość swobodnego przemieszczania się, podróżowania za granicę w poszukiwaniu pracy, studiowania oraz aktywności turystycznej i rozrywkowej. Jednocześnie migracja pracownicza ewoluowała w migrację stałą, a nastroje migracyjne

mieszkańców Ukrainy wzrosły, podczas gdy atrakcyjność Ukrainy dla imigrantów pozostała niska (Malynovska, 2021). Od 2014 roku liczba obywateli Ukrainy migrujących do Unii Europejskiej (UE) w poszukiwaniu pracy znacznie wzrosła, zwłaszcza po wybuchu konfliktu zbrojnego we wschodniej Ukrainie. Tylko w 2021 roku osoby narodowości ukraińskiej otrzymały 875 794 zezwoleń na pobyt w celu płatnego zatrudnienia w państwach członkowskich UE, stając się tym samym największym zewnętrznym źródłem siły roboczej w UE. W związku z tym zależność gospodarek państw członkowskich od ukraińskich pracowników osiągnęła znaczny poziom, co stało się widoczne w okresie niedoborów pracowników podczas kryzysu COVID-19, który zmusił UE do zamknięcia granic (Dubenko, Kravchuk, 2021). W latach 2014–2021 prawie 5 milionów obywateli Ukrainy otrzymało po raz pierwszy zezwolenie na pobyt w krajach UE-28. Z tej grupy 84% tych zezwoleń zostało wydane w celu wykonywania pracy.

W 2021 roku w państwach UE wydano prawie 3 miliony pozwoleń na pobyt dla osób spoza UE, z których obywatele Ukrainy byli najliczniejszą grupą wśród osób, które otrzymały pozwolenie na pobyt po raz pierwszy w 2021 r. (875 800 beneficjentów, co odpowiada 30% wszystkich zezwoleń wydanych w UE (Eurostat, 2022). Ponad połowa (57%) wszystkich pozwoleń na pobyt wydanych po raz pierwszy w UE w 2021 r. została wydana dla obywateli 10 państw ze szczytu rankingu (zob. wykres 1).

Wykres 1. Zmiany na liście 10 państw, z których pochodziło najwięcej osób otrzymujących pierwsze zezwolenie na pobyt w UE, według obywatelstwa, UE 2019–2021 (w tys.)

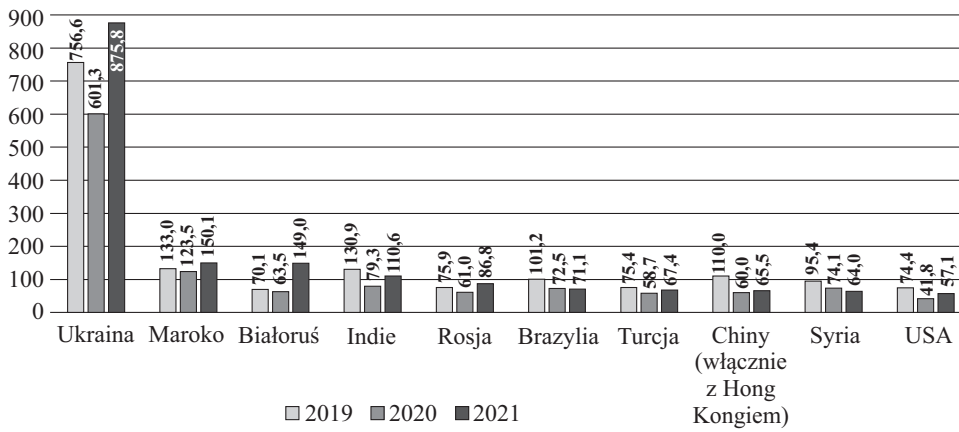

Źródło: Eurostat, 2019–2021, dostęp: 12.04.2023.

W 2021 roku, w porównaniu do roku 2020, wzrosła liczba pozwoleń wydanych w państwach UE dla obywateli Białorusi (o 135%), Ukrainy (o 46%) i Rosji (o 42%). Czynnikami wpływającymi na wybór miejsca pracy jest przede wszystkim bliskość geograficzna (na przykład wielu obywateli Ukrainy ubiegało się o pozwolenia na pobyt w Polsce, Estonii, Łotwie i Litwie). Polska była krajem docelowym najczęściej wybieranym przez obywateli Ukrainy, gdyż 83% wszystkich pozwoleń na pobyt wydanych obywatelom Ukrainy w UE w 2021 r. zostało w tym państwie (zob. wykres 2).

Wykres 2. Liczba obywateli Ukrainy, którzy otrzymali pierwsze zezwolenie na pobyt w 2021 r., według państw członkowskich UE i Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA)

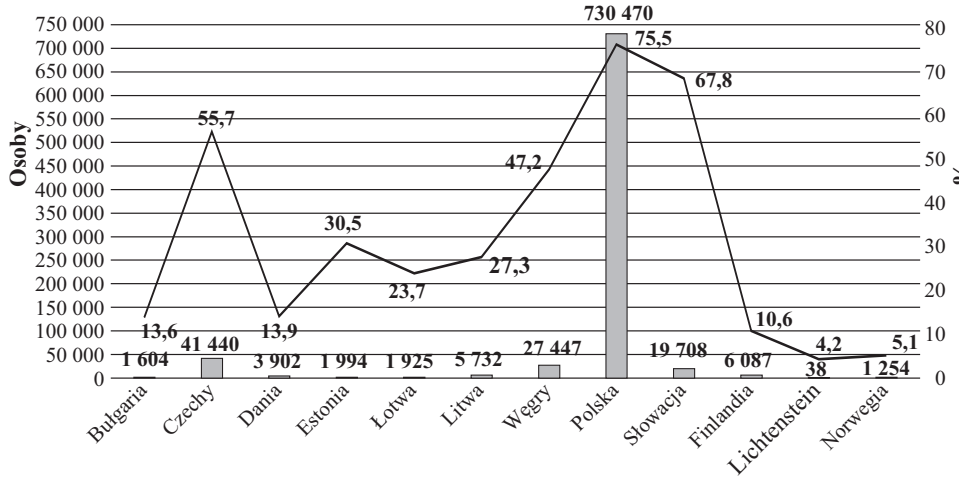

Źródło: Eurostat, 2021, dostęp: 12.04.2023.

Na wykresie 3 przedstawiono wyszczególnione przyczyny wydawania zezwoleń dla obywateli Ukrainy. Prawie 9 na 10 obywateli Ukrainy, którym udzielono pozwolenia na pobyt w UE w 2021 r., otrzymało je z przyczyn związanych z zatrudnieniem.

Wykres 3. Przyczyny wydania pierwszego pozwolenia na pobyt w UE udzielanego obywatelom Ukrainy, 2021

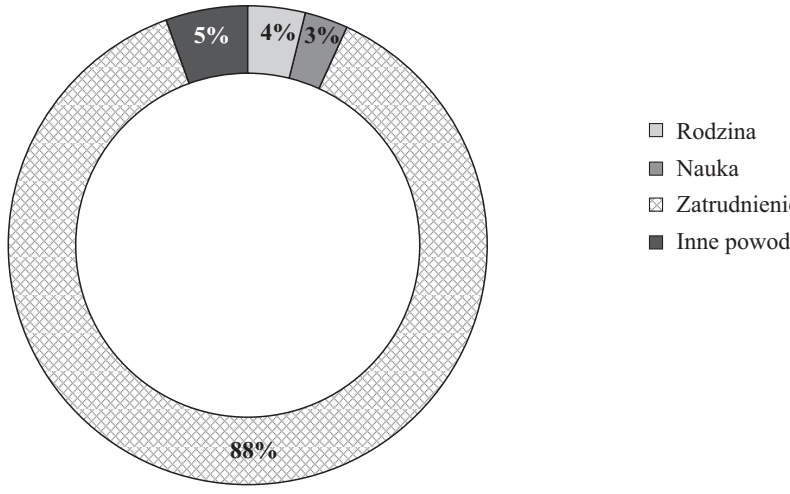

Źródło: Eurostat (MIGR_RESFIRST), dostęp: 13.04.2023.

W 2021 roku Polska była krajem, w którym wydano najwięcej zezwoleń na pobyt dla obywateli Ukrainy, z przyczyn związanych z nauką, zatrudnieniem, lub z innych. Była też drugim krajem pod względem liczby zezwoleń wydanych z przyczyn natury rodzinnej. W latach 2014–2021 zaobserwowano ogólną tendencję wzrostową liczby pozwoleń na pobyt wydanych w Polsce dla obywateli Ukrainy. W 2021 r. takie zezwolenia otrzymało 730 470 Ukraińców. W strukturze wydanych pozwoleń dominują zezwolenia wydane z przyczyn związanych z zatrudnieniem, stanowiące 90% wydanych wymienionych dokumentów (zob. wykres 4) (Туча i in., 2022).

Wykres 4. Liczba pozwoleń na pobyt wydanych po raz pierwszy dla obywateli Ukrainy przebywających w Polsce w latach 2014–2021

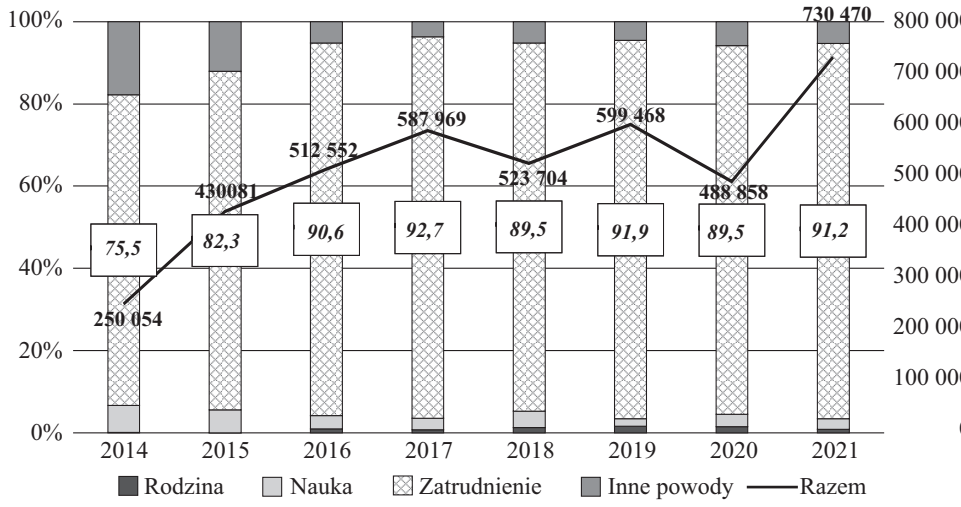

Źródło: Eurostat (2021), *Pierwsze pozwolenie na pobyt – podział według podstawy, okresu ważności i obywatelstwa*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_RESFIRST__custom_5108035/default/table?lang=en, 13.04.2023.

Migracje z Ukrainy na skutek rozpoczętej wojny od 24.02.2022 roku

Druga fala migracji wiąże się z radykalną zmianą bezpieczeństwa spowodowaną 24.02.2022 r. wielkoskalową inwazją Rosji w Ukrainie, która rozpoczęła także jeden z największych kryzysów humanitarnych w Europie od czasów II wojny światowej. W wyniku działań wojennych nastąpiła masowa migracja milionów obywateli Ukrainy, uciekających przed działaniami wojennymi. Około pięciu milionów z nich opuściło kraj przez zachodnią granicę, za którą otrzymali tymczasowe schronienie, a następnie kierowali się zgodnie z preferencjami w różne kierunki świata. Z punktu widzenia procesu migracji ludności z Ukrainy zapoczątkowanego w 2014 roku jest to kolejny etap, który różni się w zasadniczy sposób od poprzedniej fali migracji, ale w pewnym stopniu preferencje kierunków się pokrywają. Wykres 5 pokazuje jak wygląda przepływ migrantów z/do Ukrainy.

Wykres 5. Liczba osób przekraczających granicę, opuszczających Ukrainę i udających się do Ukrainy (w tys.)

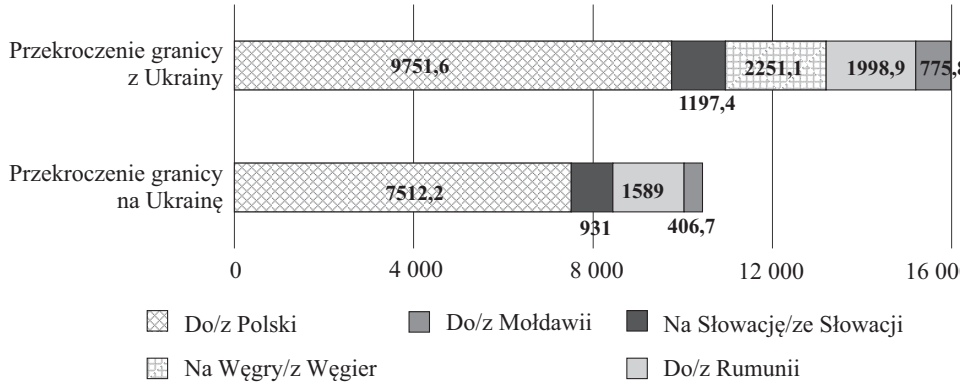

Źródło: Sytuacja uchodźców z Ukrainy, https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine, 15.04.2023.

Badanie REACH przeprowadzone na granicy Polski wykazało, że głównymi czynnikami wpływającymi na wybór kraju docelowego były: obecność rodziny lub znajomych w miejscu docelowym (39%), bliskość Ukrainy (31%) oraz porady uzyskane w ośrodkach przyjmowania uchodźców (17%) (UNHCR, 2022). Z czasem jednak znacznie większą rolę w wyborze kraju docelowego przez migrantów zaczęły odgrywać warunki makroekonomiczne i rynkowe (Narodowy Bank Ukrainy, 2022).

Ze względu na skalę migracji i potrzeby uchodźców, UNHCR (Agencja ONZ ds. uchodźców) zainicjowała opracowanie Regionalnego Planu Działań na Rzecz Uchodźców (RRP). Pierwsza wersja planu została opracowana na początku marca, a w kwietniu pojawiła się wersja skorygowana i zaktualizowana, stanowiąca efekt prac 142 organizacji partnerskich. Kolejna, zaktualizowana wersja RRP uwzględniająca potrzeby związane z zimą i inne pojawiające się kwestie priorytetowe została opublikowana w październiku. Na Białorusi, w Bułgarii, Czechach, na Węgrzech, w republice Mołdawii, Polsce, Rumunii i Słowacji ustanowiono międzyagencyjne Fora Koordynacyjne ds. Uchodźców (RCF) działające pod przewodnictwem UNHCR oraz specjalne grupy sektorowe w celu wspierania działań rządowych. Struktury te pomyślano jako elastyczne i zdolne do adaptacji w miarę rozwoju sytuacji (UNHCR Regional Bureau for Europe, 2022).

Według ONZ, na dzień 21 lutego 2023 ponad 8 milionów obywateli Ukrainy przebywało za granicą kraju z powodu wojny. Około 3 milionów z nich przebywa na terytorium Rosji i Białorusi, również w wyniku przymusowych deportacji. Na dzień 20 lutego 2023 r., 4 863 513 uchodźców z Ukrainy zarejestrowało się w programach ochrony tymczasowej lub innych krajowych programach pomocowych w krajach europejskich. W dniu 21 lutego 2023 r. ponad 1,5 mln osób było zarejestrowanych w programie ochrony tymczasowej na terenie Polski (UNHCR, 2023). Jest to najwyższy wskaźnik we wszystkich państwach członkowskich UE. Liczba ta odpowiada jednej trzeciej wszystkich uchodźców z Ukrainy. W tym samym czasie połowa wszystkich uchodźców z Ukrainy była zarejestrowana w dwóch państwach: W Polsce i w Niemczech (tabela 1).

Tabela 1

Liczba zarejestrowanych uchodźców z Ukrainy w poszczególnych państwach

Państwo	Data	Liczba uchodźców z Ukrainy zarejestrowanych w programach ochrony tymczasowej lub innych krajowych programach pomocowych	% liczby wszystkich uchodźców	Liczba uchodźców z Ukrainy zarejestrowanych w państwie	% liczby wszystkich uchodźców
Polska	21 lutego 2023 r.	1 563 386	**32,15**	1 563 386	**29,98**
Niemcy	31 stycznia 2023 r. 2023 r.	881 399	**18,12**	1 055 323	**20,24**

Źródło: *Sytuacja uchodźców z Ukrainy*, https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine, 15.04.2023.

Dane w kolumnie „Liczba uchodźców z Ukrainy zarejestrowanych w programach ochrony tymczasowej lub innych krajowych programach pomocowych” mogą obejmować wielokrotne rejestracje tej samej osoby w więcej niż jednym państwie członkowskim UE, rejestracje niedokończone z różnych powodów lub zarejestrowanych uchodźców, którzy zmienili miejsce pobytu, w tym opuścili terytorium Europy.

Napływ uchodźców z Ukrainy ma zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ na gospodarkę krajów docelowych. Narodowy Bank Ukrainy po zbadaniu wpływu fali uchodźców z Ukrainy na państwa członkowskie UE doszedł do wniosku, że zarówno napływ siły roboczej, jak i wydatki dokonywane przez ukraińskich migrantów okazały się ogólnie czynnikami wpływającymi pozytywnie na gospodarki państw docelowych, które pozwoliły ożywić ich gospodarki i złagodzić oddziaływanie ostatniego kryzysu gospodarczego. Jednocześnie jednak napływ znacznej liczby migrantów doprowadził do pojawienia się wielu wyzwań, w szczególności dla finansów publicznych. W perspektywie długoterminowej efekt podatkowy netto powinien być pozytywny dla Europy, gdyż obywatele Ukrainy działają na rynku pracy i płacą podatki. Z kolei wydatki dokonywane przez migrantów z Ukrainy wspierają gospodarki krajów docelowych przede wszystkim poprzez indywidualną konsumpcję (co częściowo neutralizuje negatywne oddziaływanie pełnoskalowej agresji Rosji w Ukrainie na realną indywidualną konsumpcję w UE). Zwłaszcza w roku 2022 wydatki obywateli Ukrainy za granicą wzrosły ponad trzykrotnie w porównaniu z poprzednim rokiem, do 2 mld USD miesięcznie. Ponadto, wydatki migrantów z Ukrainy stymulują krajową konsumpcję, w szczególności w sektorze infrastruktury budowlanej, opieki zdrowotnej i szkolnictwa (zważywszy na znaczący udział dzieci w tej grupie: od 28% do 44% w zależności od kraju (Narodowy Bank Ukrainy, 2022).

Według badania przeprowadzonego przez *Credit Agricole* (2022) napływ uchodźców z Ukrainy, stanowiący trwały czynnik napędzający obroty w handlu detalicznym, był głównym motorem napędzającym przyspieszenia wzrostu sprzedaży detalicznej w Polsce w marcu 2023 r. Czynnik ten z nawiązką zrekompensował negatywne oddziaływanie na wydatki gospodarstw domowych spowodowane inflacją, która zmniejszyła poziom siły nabywczej, jaką dysponowały te gospodarstwa domowe oraz pogorszenia nastrojów konsumenckich wywołanego wojną w Ukrainie. Silne przyspieszenie wzrostu rocznej sprzedaży w kategorii „odzież i obuwie” (41,9% rok do roku w porównaniu do 2,6% w lutym) oraz znaczny wzrost sprzedaży w segmencie „mebli, elek-

troniki i artykułów gospodarstwa domowego” (2,8% rok do roku w porównaniu do –4,4 rok do roku) wskazują na silny wpływ pojawienia się uchodźców z Ukrainy na handel detaliczny (Borowski, Jaworski, Olipra, 2023). Oprócz tego napływ uchodźców spowodował znaczny wzrost sprzedaży w sklepach wielobranżowych, takich jak supermarkety i dyskonty.

Według wyliczeń Narodowego Banku Ukrainy opartych na szacunkowych danych z badania Międzynarodowego Funduszu Walutowego, badań ONZ i Centrum im. Razumkowa, przy założeniu, że inne segmenty pozostają na tym samym poziomie, udział migrantów z Ukrainy sprawi, że produkcja towarów i usług w Estonii, Polsce i Republice Czeskiej w 2026 r. będzie o 2,2–2,3% wyższa niż przewidywana w scenariuszu bazowym (bez migracji), a w Niemczech – o 0,6–0,65% (Туча i in., 2022).

Inaczej niż w przypadku wcześniejszych fal uchodźców, nowoprzybyli ukraińscy obywatele otrzymują uprawnienia do szukania zatrudnienia na znacznie wcześniejszym etapie. Dyrektywa o Ochronie Tymczasowej wdrożona bezprecedensowym posunięciem UE na początku marca 2022 r. przyznaje uchodźcom z Ukrainy prawo do natychmiastowego zatrudnienia lub prowadzenia działalności gospodarczej. Pozostałe kraje należące do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), w tym kraje europejskie nieobjęte postanowieniami Dyrektywy wprowadziły podobne przepisy, choć są one zależne od polityki rynku pracy w danym państwie (OECD, 2023).

Biorąc pod uwagę strukturę demograficzną uchodźcy z Ukrainy różnią się od innych fal migrantów. Wprowadzone przepisy stanu wojennego zabraniają większości mężczyzn w wieku poborowym (18–60 lat) opuszczania terytorium kraju. W związku z tym, we wszystkich państwach docelowych co najmniej 70% dorosłych uchodźców stanowią kobiety, a ponad jedna trzecia to dzieci. W niektórych państwach te wskaźniki są jeszcze wyższe. Na przykład w Polsce 84% wszystkich dorosłych to kobiety, a 41% uchodźców stanowią dzieci. Kolejną grupą, która ma znaczący udział w populacji migrantów, są osoby starsze (powyżej 65 roku życia). W państwach posiadających dostępne dane do tej grupy należy ok. 4–6% osób (OECD, 2023).

Według przewidywań OECD napływ uchodźców z Ukrainy może zwiększyć europejską siłę roboczą o 0,5% do końca 2022 roku, co oznacza dwukrotnie większy wpływ niż migracje z lat 2015–2017. Polska, Czechy i Estonia, czyli kraje goszczące najwięcej uchodźców z Ukrainy w stosunku do liczby ludności mają odnotować największy wzrost, sięgający ok. 2%. Napięta sytuacja na rynku pracy i niedobory pracowników w wielu państwach goszczących uchodźców stanowią dobry punkt wyjścia do udanego włączenia uchodźców w rynek pracy. Wiele jednak będzie zależało od towarzyszących temu działań pomocowych. Podsumowanie istniejących danych na temat profili społeczno-ekonomicznych nowo przybyłych migrantów dostarcza wskazówek na temat potencjału umiejętności i perspektyw ich integracji na rynku pracy (OECD, 2022) Stosunek liczby migrantów z Ukrainy do całkowitej liczby ludności poszczególnych krajów docelowych przedstawiono na wykresie 6. Jak wynika z analizy Polska jest na drugim miejscu pod względem ilości przyjętych migrantów, co może wynikać z zainteresowania rynkiem ze względu na wcześniejsze kontakty migrantów oraz relatywnie dobrą kondycją gospodarczą pozwalającą na znalezienie pracy na polskim rynku.

Wykres 6. Stosunek liczby migrantów z Ukrainy do całkowitej liczby ludności poszczególnych krajów docelowych (w proc.)

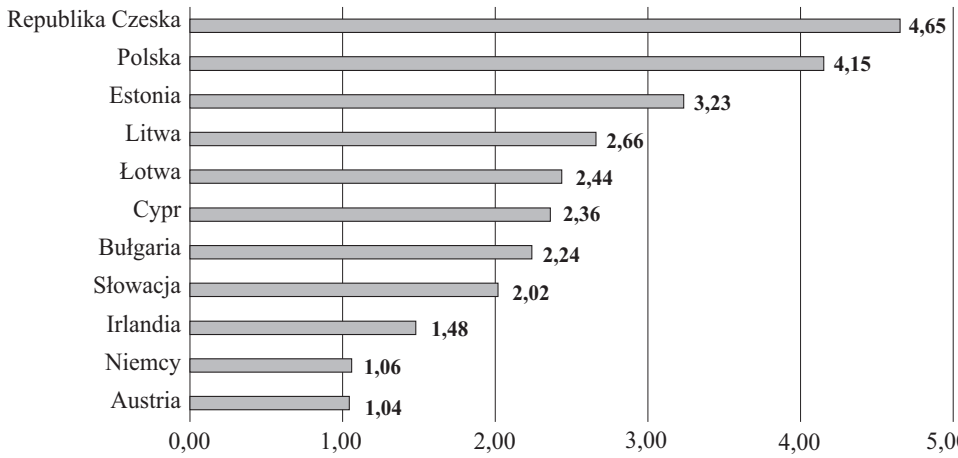

Źródło: Eurostat (demo_gind), *Sytuacja uchodźców z Ukrainy*, https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine, 25.04.2023.

Kompetencje uchodźców

Według danych zebranych przez Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu (EUAA) oraz OECD w kilku państwach członkowskich UE 71% ukraińskich uchodźców deklaruje posiadanie wyższego wykształcenia, w większości z tytułem magistra lub wyższym (OECD, 2023). Badanie przeprowadzone przez UNHCR pokazuje, że 38% uchodźców uczestniczących w badaniu deklaruje znajomość języka angielskiego, zaś wśród uchodźców zarejestrowanych w belgijskim (flamandzkim) oddziale około 30% oceniło swoją znajomość tego języka jako „dobrą” lub „bardzo dobrą”. Inne badania weryfikują tę liczbę, oceniając znajomość języka angielskiego przez obywateli Ukrainy na niskim poziomie (OECD, 2023).

Dane na temat integracji uchodźców z Ukrainy na rynku pracy zebrane w początkowym etapie wskazują, że weszli oni na rynek pracy wcześniej niż inne grupy uchodźców w krajach OECD, co daje podstawę do lepszej aklimatyzacji w różnych krajach uchodźców wojennych. W niektórych krajach europejskich należących do OECD (w tym w Holandii, na Litwie, w Estonii oraz w Wielkiej Brytanii) poziom zatrudnienia uchodźców z Ukrainy w wieku produkcyjnym przekroczył już 40%. Poziom ten może być zbliżony także w innych państwach, zwłaszcza w Polsce i Czechach, jeżeli uwzględnimy również zatrudnienie krótkoterminowe i nieformalne. W pozostałych krajach udział ten jest niższy, lecz wciąż wzrasta (OECD, 2023).

Rezultaty okresowego raportu z analiz CES (2023), opartego na badaniu socjologicznym próby 1003 obywateli Ukrainy przebywających obecnie za granicą, przeważającą większość wśród badanych uchodźców stanowią kobiety (83,4%). Największą grupę respondentów stanowiły kobiety w wieku 35–49 lat (42% wszystkich uczestników badania). Udział kobiet w wieku 25–34 lat (18,5%) i 50–65 lat (12,8%) był

nieco niższy. Około 70% ankietowanych obywateli Ukrainy posiadało wykształcenie wyższe lub niepełne wyższe. Jest to wysoki wskaźnik, zważywszy, że w Ukrainie podstawowe wykształcenie wyższe posiada 29,1% osób w wieku powyżej 25 lat. Ponad 20% respondentów posiada wykształcenie średnie specjalistyczne (w większości osoby w wieku powyżej 50 lat), 9,5% posiada wykształcenie średnie ogólne, zaś niepełne wykształcenie średnie – 2% (Михайлишина, Самойлюк, Томіліна, 2023).

Tylko 17,3% respondentów wyjechało za granicę ze współmałżonkiem. 13,3% opuściło kraj samotnie, zaś 59,3% z małoletnimi dziećmi (Михайлишина i in., 2023). Analiza wieku wykazała, że największa grupa młodych ludzi wyjechała do Czech (42,5%). W Polsce największa grupa respondentów to osoby w wieku 35–49 lat (53,5%). We Włoszech (ze względu na dużą liczbę pracujących imigrantek) oraz w Niemczech większość respondentów była w wieku powyżej 50 lat (odpowiednio 23,6% i 23,4%). Ponadto w Niemczech odnotowano najwyższy udział osób w wieku powyżej 65 lat spośród wszystkich państw. Można to wyjaśnić wyższymi zasiłkami socjalnymi, jakie w tym kraju otrzymują uchodźcy z Ukrainy (Михайлишина i in., 2023). Rozkład respondentów według wielkości miejscowości, z której pochodzą, jest z zasady taki sam niezależnie od obecnego miejsca pobytu. Najczęściej wymieniano mniejsze miasta. We Włoszech największa grupa uchodźców (prawie 60%) pochodzi z obszarów wiejskich i małych miasteczek. W Czechach większość uchodźców pochodzi z dużych miast (35,3%), rzadko uchodźcy wybierają jako destynację małe miasta (10,6%) (Михайлишина i in., 2023).

Dla 34% respondentów najważniejszym powodem wyboru danego kraju docelowego była obecność przebywających tam krewnych, przyjaciół lub znajomych. Na drugim miejscu znalazła się geograficzna bliskość Ukrainy (13,6% respondentów wymieniło ją jako główny czynnik), a za nią możliwość bezpłatnego zamieszkania (9,4%). Respondenci ze wszystkich grup wiekowych wskazywali obecność krewnych, przyjaciół i znajomych jako najważniejszy czynnik wpływający na wybór kraju docelowego, natomiast wybór drugiej przyczyny różnił się w zależności od wieku. Dla 11,3% osób w wieku 18–24 lat najważniejszym powodem wyboru miejsca było otrzymanie oferty pracy z danego kraju. Młodych ludzi cechuje też najwyższy wskaźnik zatrudnienia spośród wszystkich grup wiekowych: 36,8% z nich jest zatrudniona na pełen etat lub w niepełnym wymiarze. Dla osób z grup wiekowych 25–34 i 35–49 lat drugim najważniejszym kryterium wyboru kraju tymczasowego pobytu była geograficzna bliskość Ukrainy (odpowiednio 16,3% i 14,6%). Z kolei dla respondentów w wieku 50–65 lat drugim najważniejszym kryterium było pozytywne nastawienie mieszkańców do obywateli Ukrainy (13,2%). Ankietowani powyżej 65 roku życia, podobnie jak osoby z pozostałych grup wiekowych, najchętniej wybierali kraje, gdzie przebywali ich krewni lub znajomi. Warto zauważyć, że w tej grupie wiekowej czynnik ten odgrywał największą rolę w porównaniu z innymi grupami (54,8%). Również dostępność zasiłków socjalnych w kraju docelowym była ważniejsza dla grupy osób w wieku powyżej 65 lat niż w innych grupach (Михайлишина i in., 2023).

W lutym 2023 r., UNHCR opublikowała sprawozdanie zawierające wyniki trzeciego badania planów migracyjnych obywateli Ukrainy. Było to trzecie badanie tego typu zlecone przez UNHCR od rozpoczęcia wojny. Badanie przeprowadzono w oparciu o ankiety, w których udział wzięło ok. 3900 uchodźców z Ukrainy goszczących w Europie

w grudniu 2022 oraz w styczniu 2023 roku. Większość ankietowanych uchodźców wciąż żywiła nadzieję na powrót do Ukrainy w przyszłości, lecz w chwili badania większość z nich planowała kontynuować pobyt w kraju, w którym obecnie przebywali.

– 12% deklarowało, że wrócą do tego samego miejsca, w którym mieszkali przed wojną (92%);
– 65% wyrażało pragnienie powrotu do Ukrainy w przyszłości;
– 18% nadal nie podjęło decyzji dotyczącej przyszłego powrotu;
– 5% deklarowało brak planów i nadziei na powrót.

Poza aktualnymi zagrożeniami bezpieczeństwa w Ukrainie i konkretną sytuacją w miejscu pochodzenia, na zamiary uchodźców wpływały także poziom dostępu do podstawowych usług i praw w państwach goszczących oraz specyficzne cechy danego gospodarstwa domowego. Plany powrotu w ciągu najbliższych trzech miesięcy częściej wyrażały osoby starsze, mające specyficzną sytuację w Ukrainie (np. te, których domy nie zostały jeszcze uszkodzone ani zniszczone, osoby, których współmałżonkowie i (lub) dzieci nadal tam mieszkały i (lub) osoby pochodzące z zachodniej części kraju) oraz osoby napotykające trudności z integracją w państwach goszczących (np. wciąż zamieszkujące u rodziny lub przyjaciół oraz (lub) osoby mające trudniejszy dostęp do korzyści z opieki społecznej).

Postawa niezdecydowana wobec powrotu do kraju przeważa wśród osób mieszkających samotnie oraz w dalszej odległości od miejsca pochodzenia (np. przebywających w państwach, które nie graniczą z Ukrainą, osób, które nie odwiedziły kraju od momentu rozpoczęcia migracji i (lub) osób nieposiadających współmałżonków ani dzieci w Ukrainie). Brak planów lub nadziei na powrót zdarzał się częściej w niektórych grupach demograficznych (małe gospodarstwa domowe, mężczyźni, młodzi dorośli, osoby posiadające wykształcenie zawodowe i (lub) techniczne) oraz osób reprezentujących specyficzny wzorzec migracji (tj. tych, które opuściły kraj w pierwszych miesiącach wojny, pochodzą z północy, przebywają w państwach niegraniczących z Ukrainą i nie posiadają współmałżonków ani dzieci w Ukrainie). Chociaż najważniejszym czynnikiem umożliwiającym uchodźcom powrót do ojczyzny będzie zakończenie wojny i związanego z nią zagrożenia dla bezpieczeństwa, to posiadanie odpowiedniego dostępu do elektryczności, wody, opieki zdrowotnej, mieszkań i źródeł utrzymania w Ukrainie będzie również mieć znaczący wpływ na podejmowane przez nich decyzje.

W grupach uchodźców ankietowanych w drugiej i trzeciej turze badania zaobserwowano istotne zmiany dotyczące dostępu do zakwaterowania i zatrudnienia: 45% respondentów ankietowanych w próbie długoterminowej zamieszkiwało w wynajętych mieszkaniach podczas trzeciej tury badania, podczas gdy w turze drugiej było to tylko 27%, mimo, że znaczna części z nich nie posiada pewności zakwaterowania w dłuższej perspektywie czasowej; 40% respondentów z grupy poddanej badaniu podczas trzeciej tury było zatrudnionych lub prowadziło własną działalność gospodarczą, podczas, gdy w drugiej turze było to 30%. Zanotowano także wzrost liczby osób uczestniczących w szkoleniach i kursach zawodowych (z 2 do 11%). Znaczna część respondentów nadal nie miała pracy (19%) lub wykonywała obowiązki opiekuńcze w pełnym wymiarze (17%); 46% respondentów w badaniu długoterminowym otrzymywało dochody z zatrudnienia, w porównaniu do 37% w drugiej turze badania, natomiast udział osób korzystających z pomocy społecznej i (lub) finansowej zmalał (z 57 do 50%).

Wpływ migracji na pograniczu polsko-ukraińskim

Na zakończenie rozważań podjęto się próby ukazania regionu pogranicza polsko-ukraińskiego w świetle istniejących statystyk związanych ze zjawiskami migracji z Ukrainy w badanym okresie. Polska wśród państw europejskich, jak wynika z przeprowadzonych analiz, od 2014 roku jest atrakcyjnym miejscem pracy dla migrantów z Ukrainy. Głównym dokumentem określającym politykę migracyjną w Polsce jest opracowany w 2021 roku dokument wykonawczy pt. „Polityka migracyjna Polski – kierunki działań 2021–2022”. Wobec rosnących zagrożeń Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji przystąpiło do prac związanych z utworzeniem nowej polityki migracyjnej Polski w 2020 roku. Z dniem 13 marca 2022 r. weszła w życie – z mocą obowiązującą wstecz od 24 lutego 2022 r. – ustawa z 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz. U. poz. 583, ost. zm. Dz. U. 2022, poz. 830; dalej: specustawa).

Powierzanie pracy cudzoziemcom na rynku pracy w Polsce jest zjawiskiem silnie regulowanym przez obowiązujące przepisy prawa, czego efektem jest tendencja do kategoryzowania cudzoziemców wraz z jednoczesnym różnicowaniem zasad dostępu do rynku pracy dla poszczególnych kategorii (Organiściak-Krzykowska, Piotrkowski, 2014). Zatrudnienie cudzoziemców w Polsce reguluje znaczna liczba aktów prawa krajowego. Jednym z nich jest Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 roku o Cudzoziemcach. Za cudzoziemca uprawnionego do wykonywania pracy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w rozumieniu Ustawy, uważa się osobę, która nie posiada obywatelstwa polskiego oraz która spełnia wymogi dotyczące pobytu na terytorium RP i posiada zezwolenie na pracę[3] (Burdukiewicz, Gałecka, Półtorak, 2021).

Zasady i tryb wydawania zezwoleń na pracę dla cudzoziemców reguluje Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 grudnia 2017 r. w sprawie wydawania zezwolenia na pracę cudzoziemca oraz wpisu oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi do ewidencji oświadczeń[4]. W latach 2014–2022 w Polsce wydano łącznie cudzoziemcom 9 408 044 zezwolenia na pracę dla cudzoziemców w tym 1 649 938 dla obywateli Ukrainy. Najwięcej zezwoleń dla obywateli Ukrainy wydano w 2019 roku (330 395), najmniej w roku 2014 (26 315) (por. wykres 7). Znaczny spadek wydanych zezwoleń miał miejsce w 2022 roku (85 074) z uwagi na wejście w życie przepisów Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa[5]. Przepisy tego aktu prawnego określają szczególne zasady zalegalizowania pobytu oraz świadczenia pracy na terytorium RP obywateli Ukrainy oraz obywateli Ukrainy posiadających Kartę Polaka, którzy przybyli na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bezpośrednio

[3] Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, Dz. U. 2023, poz. 519 (2013), art. 3, https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20130001650/T/D20131650L.pdf.

[4] Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 grudnia 2017 r. w sprawie wydawania zezwolenia na pracę cudzoziemca oraz wpisu oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi do ewidencji oświadczeń, Dz. U. 2017, poz. 2345.

[5] Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, Dz. U. 2022, poz. 583.

z terytorium Ukrainy w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium tego państwa. Ustawa ta poza uprzywilejowanym trybem legalizowania pobytu na terytorium RP, z mocy prawa zwalnia obywateli Ukrainy z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę.

Wykres 7. Liczba wydanych zezwoleń na pracę dla cudzoziemców w RP w latach 2014–2022

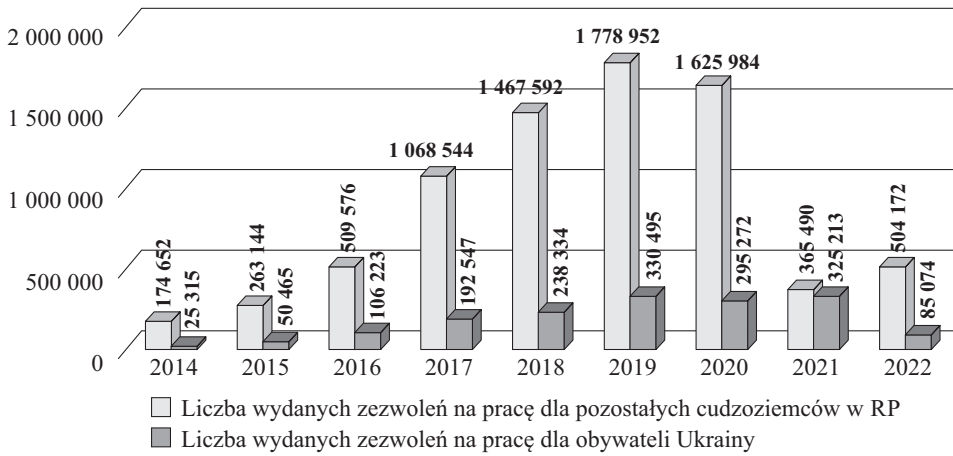

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o dane Centralnego Systemu Analityczno-Raportowego Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, https://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analizy/zatrudnianie-cudzoziemcow-w-polsce.

Granica Polski z Ukrainą wynosi 535 km i przebiega w województwach lubelskim oraz podkarpackim, które graniczą z ukraińskimi obwodami wołyńskim, lwowskim i na nieznacznym odcinku z zakarpackim. W latach 2014–2022 w województwie lubelskim wydano dla obywateli Ukrainy 45 074 zezwoleń na pracę, natomiast wojewoda podkarpacki wydał 29 921 zezwoleń na pracę dla ob. Ukrainy w celu legalnego zatrudnienia na terytorium RP. Łączna liczba wydanych zezwoleń przez wojewodę lubelskiego i podkarpackiego wyniosła 74 995, co stanowi niecałe 2% wszystkich zezwoleń na pracę wydanych w latach 2014–2022 w Polsce (1 649 938).

W analizowanym przedziale czasowym poza zezwoleniami na pracę obywatele Ukrainy uzyskiwali również zezwolenia na pracę sezonową wydawane przez starostę właściwego ze względu na siedzibę lub miejsce zamieszkania podmiotu powierzającego wykonywanie pracy cudzoziemcowi na okres nie dłuższy niż 9 miesięcy w roku kalendarzowym. W okresie 2018–2022 wydano cudzoziemcom 1 074 034 zezwoleń na pracę sezonową w Polsce w tym 531 999 obywatelom Ukrainy (por. wykres 8). W 2022 roku nastąpił znaczy spadek wydanych zezwoleń na pracę sezonową dla ob. Ukrainy z uwagi na wprowadzenie przepisów, które ułatwiają obywatelom tego kraju legalne zatrudnienie na terytorium Polski.

Zezwolenie na pracę sezonową uzyskuje się w powiatowym urzędzie pracy, właściwym ze względu na siedzibę lub miejsce zamieszkania pracodawcy. Liczba wniosków na pracę sezonową złożonych przez ob. Ukrainy w latach 2018–2022

Wykres 8. Liczba wydanych zezwoleń na pracę sezonową dla cudzoziemców w RP w latach 2018–2022

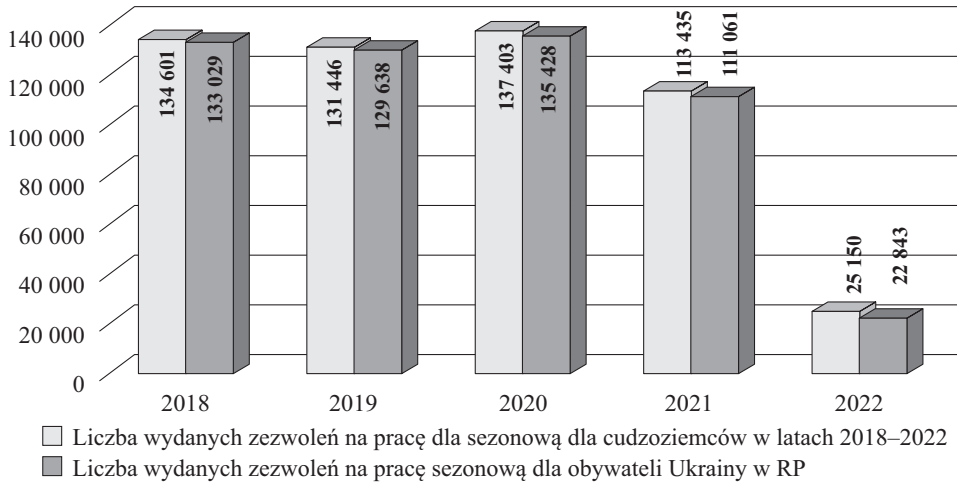

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Centralnego Systemu Analityczno-Raportowego Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, https://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analizy/zatrudnianie-cudzoziemcow-w-polsce, 1.06.2023.

wyniosła 1 437 053, natomiast wydano 531 999 zezwoleń na wykonywanie tego rodzaju pracy.

Wykres 9. Liczba złożonych wniosków i uzyskanych zezwoleń na pracę sezonową wydanych ob. Ukrainy w latach 2018–2022

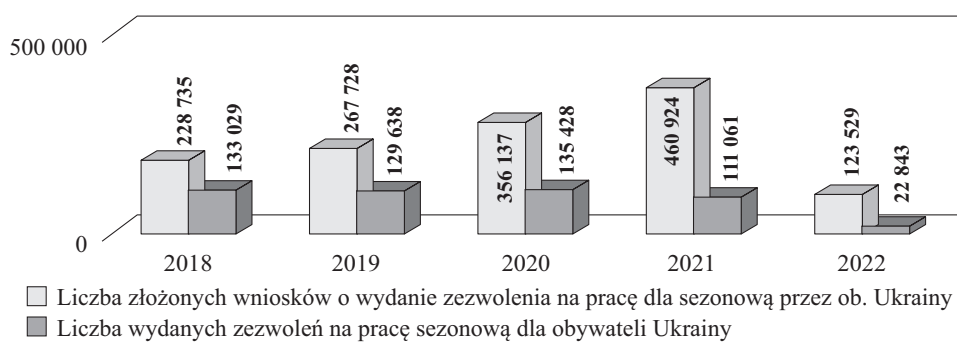

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Centralnego Systemu Analityczno-Raportowego Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, https://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analizy/zatrudnianie-cudzoziemcow-w-polsce.

Kolejną możliwością wykonywania pracy na terytorium RP jest zatrudnienie cudzoziemca na podstawie oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy, które obejmuje obywateli Białorusi, Gruzji, Republiki Mołdowy, Republiki Armenii i Ukrainy. W ramach tej formy zatrudnienia obywatele Ukrainy oraz ich małżonkowie, jeśli przebywają w Polsce legalnie, mogą świadczyć pracę na terytorium RP bez żadnego zezwolenia na pracę. Z dniem 29 stycznia 2022 r. weszła w życie nowelizacja ustawy z dnia 20 kwietnia

2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, która pozwala na wydłużenie do 24 miesięcy możliwości powierzenia pracy cudzoziemcowi bez zezwolenia na pracę w związku z oświadczeniem o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi, wpisanym do ewidencji oświadczeń[6]. Ustawa ta likwiduje także 12 miesięczny okres rozliczeniowy, co umożliwia powierzanie cudzoziemcowi pracy bez przerwy na podstawie kolejnych oświadczeń. Istotnym jest w tej sytuacji spełnienie łącznie wszystkich warunków wynikających z art. 87 ust. 3 i art. 88 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, zgodnie z którymi:

– pracodawca złożył w powiatowym urzędzie pracy, właściwym ze względu na swoją siedzibę lub miejsce stałego pobytu, pisemne oświadczenie o powierzeniu wykonywania pracy danemu cudzoziemcowi, według urzędowego wzoru;
– powiatowy urząd pracy przed rozpoczęciem pracy przez cudzoziemca wpisał to oświadczenie do ewidencji oświadczeń;
– praca jest wykonywana na warunkach określonych w oświadczeniu (dotyczy to przede wszystkim wynagrodzenia cudzoziemca, które nie może być niższe od kwoty wskazanej w oświadczeniu);
– nie jest to praca uznana przez przepisy za pracę sezonową.

Zgromadzone dane statystyczne ukazują, że w latach 2014–2018 wpisanych w rejestrach powiatowych urzędów pracy w Polsce zostało 12 068 320 oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy w tym 10 611 028 dotyczyło obywateli Ukrainy (por. wykres 10). Tylko 1 457 292 oświadczeń dotyczyło obywateli Białorusi, Gruzji, Republiki Mołdowy, Republiki Armenii.

Wykres 10. Liczba oświadczeń o zamiarze powierzenia pracy dla cudzoziemców w RP wpisanych do ewidencji przez powiatowe urzędy pracy w latach 2014–2022

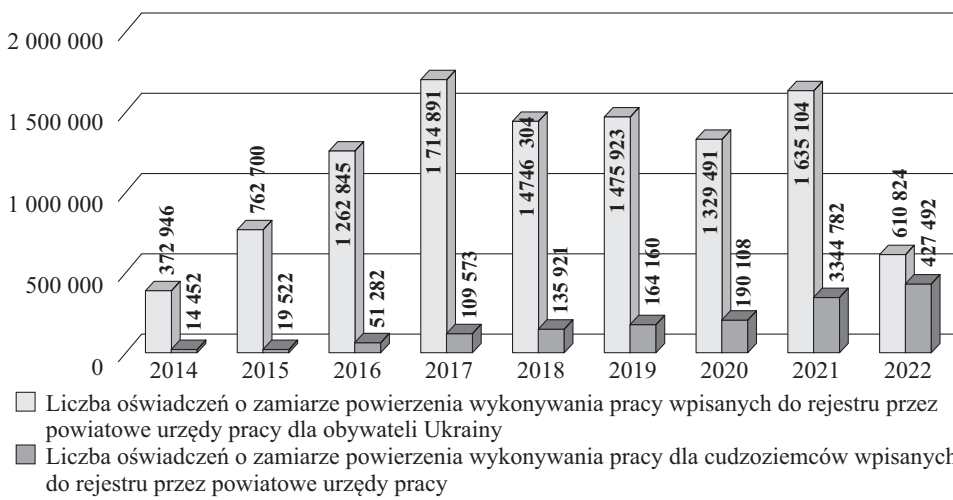

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Centralnego Systemu Analityczno-Raportowego Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, https://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analizy/zatrudnianie-cudzoziemcow-w-polsce.

[6] Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy Dz. U. 2004, Nr 99, poz. 1001z póź. zm.

W województwach graniczących z Ukrainą powiatowe urzędy pracy wpisały do ewidencji 571 987 tys. oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy dla obywateli Ukrainy. W województwie lubelskim wpisano 419 664 tys. oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy, natomiast 152 323 tys. w województwie podkarpackim.

Wnioski

W opracowaniu skupiono się na migracji z Ukrainy jako kategorii przepływów transgranicznych po roku 2014 do krajów Unii Europejskiej i na ewolucji tych przepływów oraz konsekwencjach dla gospodarek. Tematyka opracowania jest bardzo rozległa w związku z tym otwiera ona nowe możliwości dyskursu w zakresie problematyki migracji, które tylko w pracy zostały zasygnalizowane. Jednym z takich wątków jest kwestia wyzwań, jakie stoją przed krajami w związku z przypływem i odpływem siły roboczej, odpornością rynku pracy w związku z odpływem siły roboczej z Ukrainy, czy napływem do innych krajów. W kontekście pierwszego pytania badawczego związanego z podłożem fali migracji po roku 2014, jego charakterem i przestrzennym rozkładem sformułowano następujące wnioski:

1. Umowa stowarzyszeniowa Ukrainy z UE, duża asymetria gospodarcza na korzyść krajów zachodnich, zwłaszcza krajów graniczących, to podstawowe impulsy przepływów migracyjnych po 2014 roku.
2. Zgodnie ze studiami literaturowymi migranci z Ukrainy przed wybuchem wojny w 2022 roku, tworzą osnowę do dalszych przepływów ludności.
3. Polska, ze względu na bliskość geograficzną, potrzeby rynku pracy, bliskość kulturową stała się miejscem imigracji zarobkowej dla Ukraińców, a także edukacji młodzieży z Ukrainy.
4. Bliskość geograficzna regionów przygranicznych nie jest zachętą na szerszą skalę do migracji zarobkowych w przeciwieństwie do dużych miast, które szczególnie przyciągają migrantów.
5. Polska we wszystkich możliwych badanych analizowanych przekrojach związanych z migracją po 2014 roku zajmuje czołowe miejsce związane z atrakcyjnością postrzeganą przez migrantów do podjęcia pracy zarobkowej, czy nauki.

Pierwsza fala migracji z Ukrainy wpłynęła znacząco na pojawienie się pewnych regularności, które rządzą przepływami od 2022 roku, także w przypadku migrantów wojennych. Należy jednak podkreślić, że charakter tej migracji jest odmienny. To co odróżnia poprzednią falę, to przede wszystkim fakt, że migrują osoby szukające schronienia (ale nie tylko, bo równolegle funkcjonuje w przypadku kobiet migracja zarobkowa), są to głównie kobiety i ich dzieci oraz dziadkowie, bardzo często migranci nie są w stanie udokumentować swojego wykształcenia. Analiza migracji uchodźców wojennych z Ukrainy po lutym 2022 ma odmienny charakter. Podstawowym celem migrantów wojennych jest dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa dla rodzin. Towarzysząca temu zjawisku zwiększona mobilność kobiet z dziećmi, skutkuje zwiększonym udziałem kobiet wśród pracujących uchodźców. Pociąga to za sobą szereg komplikacji życiowych związanych m.in. z zapewnieniem odpo-

wiednich dla rodzin warunków zakwaterowania, opieki zdrowotnej czy też dostępu do edukacji. Zjawisku asymilacji w Polsce sprzyjało posiadanie bliskich przodków, krewnych lub przyjaciół pochodzących z tego kraju, słaba lub średniozaawansowana znajomość języka polskiego w momencie przeprowadzki oraz średniozaawansowana znajomość na koniec 2022 roku. Komunikatywność w sytuacjach codziennych w znacznym stopniu sprzyjała deklarowaniu chęci pozostania w obszarze pogranicza po polskiej stronie granicy.

Wcześniejsza fala migracji była dla nich doskonałym źródłem informacji o danych regionach, więc często wybierali miejsca, gdzie mieli znajomych lub rodzinę. Należy również zaznaczyć, że migranci kierowali się głównie do dużych miast z nadzieją na znalezienie zatrudnienia i mieszkania. Mniej dla nich były atrakcyjne małe miejscowości. Zatrudnienie migrantów nie prowadzi w większości regionów do znaczącego wzrostu bezrobocia (Wodzicki i in., 2022). Często funkcjonują oni w obszarach, gdzie brakuje rąk do pracy lub zakładają własną działalność usługową. Podkreśla się także, że proces włączania Ukraińców do rynku pracy może przynieść korzyści ekonomiczne dla gospodarek tych krajów. Jednak należy mieć na uwadze inne elementy wpływające niekorzystnie na kondycję gospodarczą (kryzys energetyczny, zwiększenie wydatków na zbrojenia, kryzys żywnościowy itd.), co niestety nie pozwoli na zbilansowanie wielu współzależności. Należy również podkreślić, że głównie kraje graniczące z Ukrainą dokonują szerokiej transformacji, aby sprostać obecnym i przyszłym wyzwaniom. Są to przede wszystkim inwestycje w infrastrukturę przejść granicznych, budowanie zaplecza logistycznego, a przede wszystkim korytarzy pomocy militarnej i tworzenie hubu wojskowego w celach obronnościowych. W opracowaniach naukowych podaje się, że Polska obsłużyła strumień migracji z Ukrainy w 50% (Shubalyi, Gordiichuk, 2022, s. 19–37). Region pogranicza polsko-ukraińskiego po polskiej stronie tworzą dwa województwa podkarpackie i lubelskie. Są to regiony w przeszłości powiązane z ukraińskim pograniczem głównie poprzez turystykę i handel. Ze względu na występujące różnice w cenie papierosów, alkoholi i benzyny dochodzi tutaj często do nielegalnych incydentów przemytu tych towarów na rynek polski. Od czasu wybuchu wojny Ukraińcy zaopatrują się w sklepach dużych sieci handlowych w Polsce i tutaj robią zakupy. Dla uchodźców z Ukrainy regiony przygraniczne w Polsce często były miejscem „na przeczekanie” w celu dalszej migracji i oceny sytuacji oraz powrotu na Ukrainę.

W świetle przeprowadzonego badania procesów migracyjnych z Ukrainy do połowy 2023 roku, widoczny jest bardzo złożony ich charakter ekonomiczny i społeczny. Z perspektywy trwania wojny w Ukrainie od lutego 2023 roku można zaobserwować coraz większe zagrożenia z tytułu wpływu kryzysu migracyjnego. Dla Ukrainy, to jest przede wszystkim odpływ ludzi w wieku produkcyjnym i dzieci. Odporność regionów na czynniki zewnętrzne jest bardzo mocno zdeterminowana sytuacją gospodarczą, a ta może zostać nadwyrężona wobec licznych kryzysów (kryzys finansowy z 2008 roku, kryzys spowodowany pandemią, kryzys na Bliskim Wschodzie oraz kryzys spowodowany napaścią Rosji na Ukrainę wpływający rozlegle na kraje UE i na cały świat). Rekomenduje się do dalszych badań ocenę wpływu migrantów z Ukrainy na różne gospodarki w UE. Wnioski z tych badań z pewnością przyczynią się do wzmocnienia wiedzy w zakresie koniecznych kierunków wsparcia migracji z Ukrainy, czy Białorusi.

Bibliografia

Arango J. (2000), *Explaining Migration: A Critical View*, vol. 165, Blackwell Publishers, UNESCO.

Baszczak Ł., Kiełczewska A., Kukołowicz P., Wincewicz A., Zyzik R. (2022), *Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców z Ukrainy*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.

Birnbaum L., Sonnert G., Chen Chen, Sadler P. M., Kröner S. (2022), *Intervening Opportunities between Home and College: Students' Geographic Mobility by College Type*, "Community College Journal of Research and Practice", 1–16, DOI: 10.1080/10668926.2022.2064372.

Borowski J., Jaworski K., Olipra J. (2023), *Czy napływ uchodźców z Ukrainy podbił konsumpcję w 2022 r.?*, „Tygodnik Ekonomiczny" 27 lutego–5 marca 2023, https://static.credit-agricole.pl/asset/m/a/k/makromapa-20230227_25977.pdf, 5.03.2023

Burdukiewicz A., Gałecka A., Półtorak B. (2021), *Zrównoważony rozwój wyzwania społeczne, gospodarcze i środowiskowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Byrka K., Ziółkowska J., Maliarchuk O. (2022), *Czynniki hamujące oraz wspierające przedsiębiorczość migrantek z Ukrainy, które przyjechały do Polski po 24 lutego 2022 roku.*

Crédit Agricole (2022), *The inflow of refugees from Ukraine supports retail sales*, https://www.credit-agricole.pl/przedsiebiorstwa/serwis-ekonomiczny/macropulse/2022/the-inflow-of-refugees-from-ukraine-supports-retail-sales, April 17, 2023.

Dubenko L., Kravchuk P. (2021), *Ukrainian Labour Migration to the EU (Analytical Report) (Migracja pracownicza z Ukrainy do Unii Europejskiej*), Vienna.

Duszczyk M., Kaczmarczyk P. (2022a), *The War in Ukraine and Migration to Poland: Outlook and Challenges*, "Intereconomics", 57(3), DOI: 10.1007/s10272-022-1053-6.

Duszczyk M., Kaczmarczyk P. (2022b), *Wojna i migracja: napływ uchodźców wojennych z Ukrainy i możliwe scenariusze na przyszłość*, „CMR Spotlight" 39(4).

Echeverría G. (2020), *Towards a Systemic Theory of Irregular Migration*, Springer International Publishing, Cham.

Eurostat (2022), *Residence Permits – Statistics on First Permits Issued during the Year* (*Pozwolenia na pobyt – dane statystyczne o pozwoleniach wydanych po raz pierwszy w danym roku*).

Hunter L. M., Simon D. H. (2022), *Time to Mainstream the Environment into Migration Theory?*, "International Migration Review", DOI: 10.1177/01979183221074343.

Igielski K., Sowa B. (2019), *Migracja obywateli Ukrainy do Polski i jej konsekwencje dla polskiego rynku pracy*, „Rynek – Społeczeństwo – Kultura", 2(33).

Jakubowski A. (2018), *Asymmetry of Economic Development of Cross-Border Areas in the Context of Perception of Near-Border Location*, "Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy", 16(2).

Jakubowski A., Wójcik P. (2023), *Towards Cohesion at the Interface between the European Union States? Cross-Border Asymmetry and Convergence*, „Regional Studies" nr 58(1), DOI: 10.1080/00343404.2023.2187767.

Janicki W. (2015), *Migracje kompensacyjne jako czynnik wzrostu obszarów peryferyjnych. Rola ukrytego kapitału ludzkiego*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.

Ładysz J. (2022), *Delimitacja Transgranicznych Obszarów Funkcjonalnych*, edited by Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.

Malynovska O. (2021), *Migration in Ukraine: Facts and Figures* (*Migracja na Ukrainie: fakty i dane*), Kijów.

Massey D. S., Arango G., Hugo A., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor J. E. (1998), *Worlds in Motion. Understanding International Migration at the End o f the Millenium*, Clarendon Press, Oxford.

Miszczuk A. (2017), *Wyzwania rozwojowe pogranicza polsko-ukraińskiego*, Norbertinum, Lublin.

Narodowy Bank Ukrainy (2022), *Вплив українських мігрантів на економіки країн реципієнтів* (*The influence of Ukrainian migrants on the economies of the recipient countries*), https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf, April 17, 2023.

OECD (2022), *The Potential Contribution of Ukrainian Refugees to the Labour Force in European Host Countries* (*Potencjalny wpływ uchodźców z Ukrainy na siłę roboczą w europejskich państwach przyjmujących*).

OECD (2023), *What We Know about the Skills and Early Labour Market Outcomes of Refugees from Ukraine* (*Co wiemy na temat kwalifikacji uchodźców z Ukrainy i ich osiągnięć na rynku pracy*), https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/c7e694aa-, August 10, 2023.

Organiściak-Krzykowska A., Piotrkowski M. (2014), *Rola cudzoziemców na rynku pracy w Polsce*, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, XCIII.

Ortlieb R., Knappert L. (2023), *Labor Market Integration of Refugees: An Institutional Country-Comparative Perspective*, “Journal of International Management”, 29(2), DOI: 10.1016/j.intman.2023.101016.

Paszkowicz M. A., Hrynenko A. (2019), *Przyczyny i skutki migracji zarobkowych z Ukrainy do Polski*, „Studia Oeconomica Posnaniensia”, 7(4).

Polakowski M., Szelewa D. (2016), *Kryzys uchodźczy – czy jesteśmy gotowi?*, Warszawa.

Shubalyi O., Gordiichuk A. (2022), *The Socio-Economic Consequences of the War in Ukraine: The National, Regional, and Global Dimensions*, „Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy”, 18(1), DOI: 10.56583/br.721.

Szast M.(2019), *Transfer Kapitału Ludzkiego Pomiędzy Ukrainą a Polską – Wyzwanie Czy Zagrożenie Dla Bezpieczeństwa Społecznego Obu Krajów?*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 62(1), DOI: 10.15804/athena.2019.62.06.

Szpakowska J., Buchwald T., Romanowski R. (2016), *Atrakcyjność polskiego rynku pracy dla obywateli Ukrainy – przyczyny, mechanizmy, konsekwencje migracji zarobkowych*, „Optimum. Studia Ekonomiczne”, (2(80)), DOI: 10.15290/ose.2016.02.80.12.

Taubenböck H., Otto C., Gülzau F., Mau S. (2023), *Border Regions across the Globe: Analyzing Border Typologies, Economic and Political Disparities, and Development Dynamics*, „Applied Geography” nr 151, DOI: 10.1016/j.apgeog.2022.102866.

Trzeszczyńska P., Luchik-Musiyezdova S., Dymanus J. (n.d.), *Migranci i migrantki przymusowe z Ukrainy w Krakowie w świetle badań jakościowych*.

UNHCR (2022), *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Profilowanie*, czerwiec 2022.

UNHCR Regional Bureau for Europe (2022), *Displacement Patterns, Protection Risks And Needs Of Refugees From Ukraine*, “Regional Protection Analysis” *#1*.

UNHCR (2023), *Sytuacja uchodźców z Ukrainy*, https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine, April 17, 2023.

van Meeteren M., Pereira S. (2018), *Beyond the ‘Migrant Network’? Exploring Assistance Received in the Migration of Brazilians to Portugal and the Netherlands*, “Journal of International Migration and Integration”, 19(4), DOI: 10.1007/s12134-018-0578-9.

Vinnykova N. A., Zaporozhchenko R. O. (2023), *Dynamics of Social Cleavages under Ongoing War in Ukraine*, „Studia Regionalne i Lokalne”, vol. 91, doi: 10.7366/1509499519105.

Wickramasinghe A. A. I. N., Wimalaratana W., (2016), *International Migration And Migration Theories*, “Social Affairs”, 1(5).

Wodzicki M., Herbik-Piszczako E., Pichola I., Patorska J., Tomera E., Laszek A., Komada O., Trzeciakowski R. (2022), *Refugees from Ukraine in Poland Challenges and Potential for Integration*.

Zymnin A., Kowalski M., Karasińska A., Lytvynenko O., Dąbrowska E., Bryzek Sz., Gliński P., Koszykowska D. (2022), *Raport specjalny EWL “Uchodźcy z Ukrainy w Polsce”*, Warszawa.

Михайлишина Д., Самойлюк М., Томіліна М. (2023), *Біженці з України: Хто Вони, Скільки Їх Та Як Їх Повернути?* (*Uchodźcy z Ukrainy: kim są, ilu ich jest i jak umożliwić im powrót?*), https://ces.org.ua/who-are-ukrainian-refugee-research/, August 13, 2023.

Туча О., Співак І., Бондаренко О., Погарська О. (2022), *Вплив Українських Мігрантів На Економіки Країн Реципієнтів* (*Wpływ migrantów z Ukrainy va gospodarki krajów przyjmujących*).

Streszczenie

Problematyka migracji staje się bardzo istotnym wyzwaniem, z którą mierzą się kraje o różnym rozwoju społeczno-gospodarczym. Stopień w jakim sobie radzą z tym problemem zależy od wielu czynników. Rozważania w artykule koncentrują się na trzech jej przekrojach: migracji z Ukrainy po 2014, migracji uchodźców wojennych oraz migracji z Ukrainy w wymiarze przestrzennym związanym z pograniczem polsko-ukraińskim. Praca powstała na podstawie studiów literaturowych i analizy danych statystycznych. Hipoteza pracy opiera się na stwierdzeniu, szczególnej roli otoczenia instytucjonalnego, makroekonomicznych czynników jako kryteriów warunkujących migrację z Ukrainy w analizowanym okresie. Głównymi celami zaprezentowanej analizy są ukazanie skali zjawiska w różnych okresach i przekrojach regionalnych oraz różnic w skali atrakcyjności regionów i stopnia przygotowania rynku pracy do absorbcji siły roboczej w przekroju Unii Europejskiej. Zaprezentowane analizy są zrealizowane w ramach projektu *Challenges for the labour market in counties in the Polish-Ukrainian borderland with regard to the influx of war refugees from Ukraine. Assessment of the situation, conclusions for Polish regions, entrepreneurs, and county labour offices*.
Słowa kluczowe: migracje, uchodźcy z Ukrainy, wojna w Ukrainie, przepływy transgraniczne

Migration from Ukraine to EU Member States in the years 2014–2023

Summary

The issue of migration is now a very important challenge faced by countries with different socio-economic development. The degree to which they cope with this problem depends on many factors. The considerations in the article focus on three cross-sections: migration from Ukraine after 2014 and the migration of war refugees particularly as it pertains to the Polish-Ukrainian border. The work is based on literature studies and analysis of statistical data. The hypothesis is based on discovering the special role played by the institutional environment as well as macroeconomic factors as criteria determining migration from Ukraine in the analysed period of 2014–2023. The main objectives of this analysis are to present the scale of the phenomenon in different periods and regional sections, as well as how regions differ in terms of their attractiveness and the degree to which their labour markets are prepared for the absorption of labour in the European Union. The presented analyses are run within the project NAWA project entitled *Challenges for the labour market in counties in the Polish-Ukrainian borderland with regard to the influx of war refugees from Ukraine. Assessment of the situation, conclusions for Polish regions, entrepreneurs, and county labour offices*.

Key words: migrations, refugees from Ukraine, labour market, war in Ukraine, cross-border flows

Article submitted: 11.07.2023, accepted: 15.10.2023.